

A SEGESVÁRI ÜTKÖZET (1849 JÚLIUS 31) OROSZ FORRÁS NYOMÁN.

(Egy vázlattal)

A Petőfi-centennárium alkalmából nem lesz érdektelen, sőt talán néhány újabb és részletesebb történeti adatot fog szolgáltatni nekünk, ha lehetőleg hű fordításban közlöm a segesvári ütközetnek, orosz katonai műből vett, leírását.

Ebben az ütközetben tűnt el, a mi mérhetetlen veszteségünkre, Petőfi és csak szent honfiúi kötelességet teljesít az, aki bármilyen jelentéktelennek látszó pár morzsával is hozzájárul szabadságharcunk egyik legtragikusabb eseményének, a segesvári ütközetnek, minél tüzetesebb ismertetéséhez.

Az az orosz katonai munka, amelynek idevágó fejezetét lefordítottam, *Oreus J.* nevű orosz katonai írónak, 1880-ban Szentpétervárott megjelent, 546 oldalas könyve. 118 oldalra terjedő melléklettel, táblázatos összeállításokkal és 14 eredeti térképpel van ellátva, melyek részint az orosz hadsereg betörési útját, részint egyes fontosabb ütközetek lefolyását mutatják. A könyv címe: „*Az 1849. évi magyar háború leírása.* A hadügyminisztérium levéltárában őrzött eredeti okmányok, kéziratok és nyomtatott forrásművek alapján összeállította Oreus J.“

A könyvet még 1912 körül szereztem meg Szentpétervárott, ahol a világháború előtt két ízben, összesen 3 évig, tartózkodtam.

Hogy az orosz hadvezetőség a segesvári ütközetet a döntő fontosságúak közé sorozta, azt legjobban az tanúsítja, hogy róla az említett katonai munkában külön térkép számol be. Ez a térkép mindenesetre meg fogja könnyíteni a csata drámai erőfeszítéseinek figyelemmel való kísérését.¹

Mielőtt azonban a harc leírására áttérnék, legalább néhány szóval az általános helyzetet is vázolnom kell.

Az Erdélybe küldött V. orosz hadtest parancsnoka —

¹ Megjegyzem, hogy Oreus vázlata a térszint nem ábrázolja teljes pontossággal, ennélfogva a rajta lemérhető távolságok sem teljesen megbízhatók.

Lüders Sándor gyalogsági tábornok — azt az utasítást kapta Paskiewitsch tábornagtól, hogy Brassó megszállása után, Nagyszebenen át, nyugatra vegye útját és Gyulafehérvárt a magyarok ostromától mentse fel. Lüders július 20-án, kemény harc árán, elfoglalta a vöröstoronyi szorost, majd 21-én — minden ellenállás nélkül — Nagyszebent is.

Tovább azonban nem juthatott, mert Bem, egy merész sakkhúzással, minden számítását megghiúsította. Július 20-án és 21-én ugyanis megtámadta és Háromszékből kiszorította az oroszok hátát oltalmazó II. osztrák hadtestet, 23-án pedig, serege egy részével, az ojtózi szoroson át, Moldvaországba rontott.

Lüders tehát, ennek a nem várt és fölötte kellemetlen fordulatnak hatása alatt, kénytelen volt kijelölt, keletnyugati, hadműveleti vonalával ellenkező irányba, a Székelyföld felé, térni vissza, hogy Bemmel alaposan leszámolhasson. Július 29-én már Segesváron volt, míg Dick tábornoknak Fogarason állott különítménye, ugyanezen a napon, Kőhalom közelébe jutott.

És most átadom a szót az orosz szerzőnek.

* * *

„...Végre sikerült Lüders tábornoknak szemtől-szembe kerülnie nagytehetségű ellenfelével, Bemmel, és döntő csapást mérnie reá, minek következménye a Székelyföld végleges pacifikálása és ezzel együtt azon erőforrások megsemmisítése volt, melyekből az ellenséges vezér meríthetett.

Amint főhadoszlopunk július 17-én (új időszámítás szerint július 29-én) Segesvár alá érkezett, Lüders a további előnyomulást megszüntette, egyrészt a csapatok pihentetése végett, másrészt, hogy bevárja Dick tábornok csapatának a főhadtesttel való egyesülését. Dicknek július 19-én (31-én) kellett Segesvár alá érkeznie.²

Az így egyesítendő haderő további mozdulataira egyelőre nem történhetett intézkedés, mert az ellenségről nem voltak határozott hírek s a kiküldött járőrök még nem tértek vissza. Egyébiránt Lüders szándéka az volt, hogy Marosvásárhely ellen vonul, amely — úgy hallatszott — Bem tábornoknak fő támaszpontja volt és ahonnan, mint egy középpontból, azután könnyen lehetett majd bármely irányban is továbbhaladni.

² Dicknek eredetileg Udvarhelyre kellett volna vonulnia, de azután, mert csekély hadereje volt, Lüders azt parancsolta neki, hogy csatlakozzék a főhadtesthez Segesvárnál.

Nem igen vártuk az ellenség támadását, de legkevésbé Udvarhely felől, számítva arra, hogy a magyarok, akiknek Dick mozdulatairól nyilván értesülve kellett lenniök, nem kockáztathatták azt, hogy Dick oldalba foghassa őket. Mindamellett Lüders úgy helyezte el csapatait Segesvárnál, hogy főképen a Marosvásárhely felé vezető útra vigyázva, bármely, még valószínűtlen irányból jövő támadásnak is, ellen tudjon állani.

A Marosvásárhely felé vivő úton a következő csapatokat állította fel: 4 század odesszai dzsidást, 1 lovas-félüteget, a zamosci ezredet a 3. és 4. üteggel, az 5. sz. árkászszászlóalj három századát és egy század kozákokot. Ennek a csoportnak Engelhardt tábornok volt a parancsnoka.

Az Udvarhely felé vivő úton, Eszaulov tábornok parancsnoksága alatt: a lublini ezred, az 5. sz. lövészszászlóalj, 4 század odesszai dzsidás, a 7. sz. könnyű üteg és a 6. számúnak a fele, 1 század árkász és 3 század kozák állott. A fogarasi úton egy század kozák örködött.

A hadtestparancsnokság magában a városban volt, a vonatoszlopok és telepek, egy század kozák fedezete alatt, a medgyesi országúton állottak. A marosvásárhelyi és udvarhelyi útra erős kozák előrsők vigyáztak.

A két csoport táborhelye közt $3\frac{1}{2}$ verszt³ távolság volt, de a legnagyobb és elháríthatatlan hátrány az volt, hogy a két csapattest közti összeköttetés csak hegyes-völgyes területen át és a város igen szűk és girbe-görbe utcáin át volt lehetséges.

Hadállásainkat éppen arról az oldalról érte a támadás, ahonnan legkevésbé vártuk. Bem ugyanis, amint már tudjuk, főhaderejét Udvarhelynél egyesítette, ahonnan, nem vesztegetve sok időt, Segesvár felé vonult és július 18. (30.) éjjelen már Héjjasfalva községhez ért.⁴

Július 19- (31)-én reggel $\frac{1}{2}$ 9h-kor előrsünktől egy kozák vágatott a főparancsnoksághoz, jelentve, hogy az udvarhelyi úton jókora ellenséges haderő közeleg, elül lovascsapattal.

Ez a hír nagyon valószínűtlennek látszott, sőt biztosra vettük, hogy az ellenségnek tartott csapat nem más, mint Dick tábornok különítménye, amely Kóhalom felől jövet, kiért az udvarhelyi útra. De csakhamar megérkezett a második kozák hírnök azzal, hogy a magyarok szorongatják előőrseinket. Maga Lüders ekkor a marosvásárhelyi úton elhelyezett csoportnál tartózkodott.

³ 1 verszt = 1060 méter.

⁴ Segesvártól 8 versztnyire.

Az V. hadtest vezérkari főnöke, Szkarjátyin vezérőrnagy, szárnysegédét azonnal Lüdershez küldötte jelentéstétel végett, maga pedig az udvarhelyi útnál táborozó csapatokhoz vágta-tott és azokat, a tábortól 1 versztnyire előre, csatarendbe állította, a legelső kínálkozó alkalmas vonalra, mert nem volt már sok idő a válogatásra.

A Segesvár és Fehéregyháza közötti terület, melyen az ellenséggel valószínűen találkozunk kellett, egy kisebb völgy, melyet északról a Nagy-küküllő-folyó, délről pedig erdős hegyek határolnak. Az utóbbiak, lépcsőzetesen alacsonyodva, majdnem magáig az udvarhelyi országútig érnek le. A völgyet, csaknem középen, egy meredek partú, de azért mindenhol átgázolható patak szeli át.⁵ A Nagy-Küküllő, a patak és az országút közti egész területet olyan magas kukorica borította, hogy a dzsidást lándzsástul elnyelte. A község felé a kukorica ritkább volt. Az országúttól a hegyekig terjedő rész pedig gabonakeresztekkel volt tele.

Szkarjátyin az említett patak mögött helyezte el csapatait. Még pedig: középen, az országúttól délre, egy magaslaton, a 7. sz. könnyű ütegnek 6 ágyúja állott (1.) a lublini ezred 4-ik zászlóaljának fedezete alatt (2.), amely az erdő szélét szálolta meg. Ugyanannak az ütegnek két ágyúja az országúton, az Ördögpaták hídjánál kapott helyet, a 3-ik zászlóaljjal együtt.⁶ A jobbszárnyon, az erdőben, a 2. zászlóalj (3.). A bal-szárnyon az odesszai dzsidászreznek 4 százada (4.) és az 1. sz. doni kozákezred 3 százada (5.). Mindezek a csapatok Demidov vezérőrnagynak, ő császári felsége a cár főhadsegédének, közvetlen parancsnoksága alatt állottak.

Tartalékul a lublini 1. gyalogzászlóalj, az 5. lövész-zászlóalj, a 6. sz. könnyű üteg egyik fele és egy árkászszázad volt felállítva.⁷

Lüders, megérkezve a harcvonalra, jóváhagyta a csapatok elosztását, csupán a jobbszárnyat erősítette meg az erdőszélen az 5. lövész-zászlóalj két századával. Látni fogjuk később, hogy ez az intézkedés nagyon hasznosnak bizonyult.

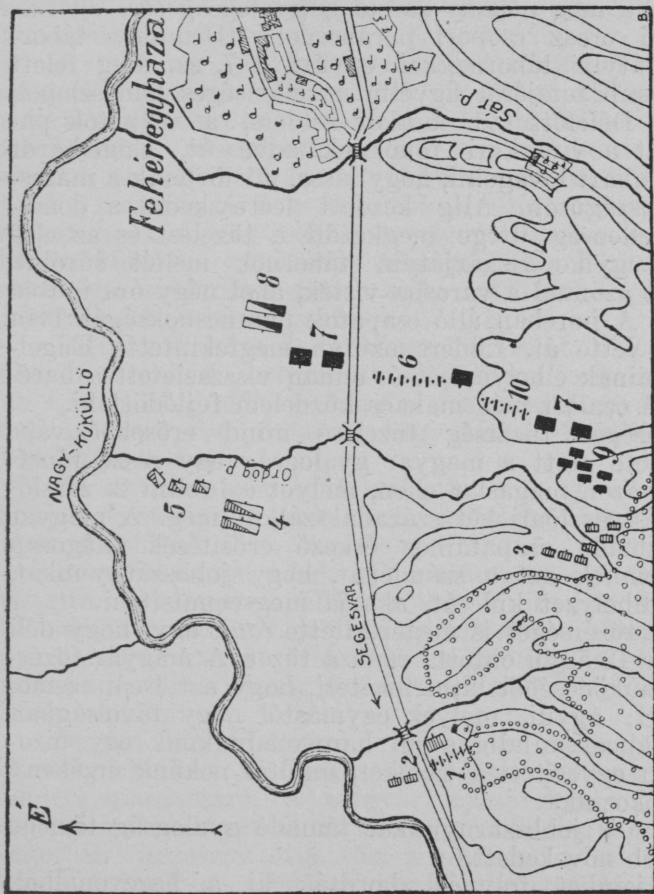
Lüders egy hegytetőről megszemlélte a magyarok haderejét és minthogy azt csekélynek találta, azt gondolta, hogy Udvarhely felől csak tüntető támadást intéznek, a főtámadás ellenben Marosvásárhely felől fog bekövetkezni. Ennélfogva nem tartotta célszerűnek, hogy az utóbbi útról, bármely

⁵ Ördögpaták.

⁶ A zárójelben levő számozás a vázlatra vonatkozik. Az Ördögpaták hídjánál állott ágyúk a vázlaton nincsenek meg.

⁷ Az Ördögpaták hídjától 7—800 lépéssel nyugatra, a segesvári országút déli oldalán. A vázlaton ez sincs meg. *A szerk.*

csekély csapatrészt is, az udvarhelyi útra hozzon át. Bajos volt ugyanis elhinni, hogy Bem rá tudta volna magát szánni arra, hogy ilyen csekély erővel támadja meg a mi főhad-erőnket.

A segesvári ütközet 1849 július hó 31. én.

(a helyzet a harc. kezdetén; Orosz vázlat a nyomán)

Hogy szükség esetén a városon át való visszavonulásra szabad legyen az út, Lüders valamennyi szekeret a városból a medgyesi országútra küldötte. A vonatcsapat védelmére a zamosci ezred egy zászlóalját rendelte ki két ágyúval. Később ugyanennek az ezrednek két zászlóalját, 4 ágyúval együtt, a hegyen helyeztük el, a város kijáratával szemben, hogy csapatainknak Udvarhely felé való netaláni visszavonulását fedezhessék.

Eközben az ellenség folytatta előnyomulását. Amikor hadoszlopa Fehéregyháza községből kibontakozott, Bem bal-felé 8 ágyút sorakoztatott fel (6), négy zászlóalj gyalogság fedezte alatt (7—7). Jobbszárnyán volt lovassága (8), balszárnyán pedig még néhány zászlóalj gyalogság (9).

Az itteni orosz csoport parancsnoka (Demidov tábornok), Szkárjátyin tábornokkal együtt, a 7. sz. üteg felett kimagasló domb tetejéről figyelte az ellenséges hadoszlopok mozdulatait. Délelőtt 1/211 órakor Lüders, a csapatok parancsnokságát a vezérkari főnöknek adva át, Engelhardt csoportjához akart lovagolni, hogy lássa, mi történik a marosvásárhelyi országúton. Alig kezdett leereszkedni a dombtetőről, az ellenség ütege megkezdte a tüzelést és az első ágyúgolyók egyike Szkárjátyin tábornok mellét súrolta. A tábornokot azonnal a városba vitték, ahol négy óra múlva kiszenvedett. A harcban álló csapatok parancsnokságát Ivin altábornagy vette át. Lüders azután megtekintette Engelhardt csapatainak elhelyezését és onnan visszasietett a harcvonalba, ahol ezalatt már makacs küzdelem fejlődött ki.

Az ellenséges tüzéréség tüzelése mind erősebbé vált. Ennek fedezete alatt a magyar gyalogság egy része támadásba fogott azon magaslat ellen, melyet a lublini 2. zászlóalj és a lövészzászlóalj két százada szállott meg. A magyar gyalogság támadó csapataihoz érkező erősítések világosan elárulták Bemnek azt a szándékát, hogy jobbszárnyunkat, az egész hadihelyzet kulcsát, akarja megsemmisíteni.

Eközben tüzéréségét is megerősítette (10), úgy, hogy déli 1 órakor már 12 ágyú ontotta ránk a tüzet. A magyar tüzéréség kitűnő működéséből látni lehetett, hogy azt Bem személyesen vezeti; ágyúí, melyek egymástól nagy távolságban állottak, csaknem mindig a mi harcvonalunknak egy bizonyos pontján egyesítették tüzüket, miáltal nekünk érzékeny veszteséget okoztak.

Időközben a jobbszárnyunkat támadó gyalogság tömege is mindinkább növekedett.⁸

Sebesültjeinket folyvást hordták ki a harcvonalból, akiket aztán a segesvári lakosok — akik az első lövések

⁸ Lovasságunk első támadásakor, az ellenségnek jobbszárnyon álló gyalogsága jelezte, hogy meg akarja magát adni. Amidőn a dzsidások parancsnoka, Bluhm, ezt Lüdersnek jelentette, az utóbbi figyelmeztette Bluhmot, hogy legyen óvatos, mert az ellenség a megadást gyakran hadicselként ajánlja fel. Sokszor sikerült is neki, pl. Puehner tábornok csapataival szemben. És valóban, midőn lovasságunk közeledni kezdett az ellenséges gyalogság felé, ez utóbbi tüzeléssel fogadta őket. Ezek után természetes tehát, hogy az ellenség nem számíthatott irtalomra.

zajára azonnal befogták lovaikat, hogy katonáinknak vizet hordjanak — a kötözőhelyekre szállítottak.

A magyarok óriási erőfeszítést fejtettek ki jobbszárnyunk ellen, de a lubliniak és a vadászok, Lipszki ezredes parancsnoksága alatt, felhasználva az erdős térszint, keményen tartották magukat.

Az ellenség néhányszor szuronytámadással próbálkozott, de mindannyiszor visszavertük. Azonban délután 2 órakerült egy kissé előnyomulnia és olyan erősen kezdte jobbszárnyunkat szorongatni, hogy Ivin altábornagy, Lipszki ezredes sürgető kérésére, a lublini 1. zászlóalj két századát küldte megerősítésül a tartalékból. Ezzel egyidőben Lüders a 6. sz. könnyű üteg felét az országúttól balra, egy nyitottabb helyre küldötte, hatásosabb közreműködés végett; a dzsidásokat és a kozákokat szintén előbbre küldte, hogy az ellenség jobbszárnyát szorongassák.

Délután 4 órára 7. sz. könnyű ütegünk ellötte már minden lövészerét és helyzetünk válságosra fordulhatott volna, ha Lüders már előbb a harcba nem rendeli a 4. sz. üteget, miután meggyőződött arról, hogy Marosvásárhely felől nem közeleg az ellenség.

Ez az üteg azonnal felváltotta a 7. sz. könnyű üteget, mialatt lovasságunk az ellenség jobbszárnyának bekerítésére nyomult előre.

Bem, észrevéve e bekerítő mozdulatot, huszárjait a harc vonalra merőlegesen állította fel és eközben kétségbeesett támadásokat intézett jobbszárnyunk ellen. Azonban a magyaroknak minden támadása megtörött a lubliniak és lövészeink ellenállásán, akiknek sikerült még kissé előbbre is nyomulniok.

Öt óra felé tüzérségünk lövedékei felrobbantották az ellenségnek két lövészeres taligáját, lovasságunk pedig, Lüders parancsára, a magyar huszárookra vetette magát; szétverte őket és azután az ellenség jobbszárnyán álló gyalogságot is visszaszorította. Ez a pillanat adta meg a jelet csapatainknak az általános támadás megkezdésére. Tüzérségünk — legénységét az ágyúkra ültetve — előrenyomult és kartácstűzet zúdított az ellenség soraira, lovasságunk pedig állhatatosan és sikeres támadásokkal zavarta az ellenség jobbszárnyán felállított négyszöget.

A magyarok csakhamar kénytelenek voltak engedni és elkezdtek rendetlenül visszavonulni. De a dzsidások és a kozákok, mindenfelől reájuk rohanva, csapataikat az országúttól és Fehéregyháza községtől jobbra, a tarlóra szorították le, amelyen a gyalogság és a tüzérség csak nehezen tudott

mozogni. Ez még nagyobb kavardást idézett elő a magyaroknál. Ha sikerül elfoglalniok Fehéregyházát, akkor még talán fel tudták volna tartóztatni lovasságunk rohamát és valahogyan rendbe állhattak volna; csakhogy a községet már akkor a mi gyalogságunk szállotta meg. Fehéregyházán túl, az ellenség már teljes felbomlásban volt. A dzsidások és a kozákok a nyílt térszínen szüntelenül üldözték a menekülőket és megakadályozták gyülekezésüket. Az üldözés csak Héjjasfalva községnél szünt meg, amikor már teljesen besötétedett.

Ebben az ütközetben az ellenség körülbelül 1200 halottat, több mint 500 hadifoglyot, 8 ágyút, 4 lövészeres taligát, sok kocsit, élelmiszert és magánpoggyászt veszített. Többek között zsákmányul esett Bem hintója is, az ő magánpoggyászával és irataival együtt.⁹

Minthogy Bem maga is megsebesült (a lába volt átlöve), az általános futásban alig tudott megmenekülni. Kocsija fölfordult s ekkor lóra ülve, az országúttól balra igyekezett, de egy iszapos árokba került, amelyben reggelig ült, amikor is valahogyan sikerült Székelykeresztúrig elvergődnie.

A mi részünkön elesett: 1 tábornok és 40 főnyi legénység; megsebesült: 2 tiszt és 165 főnyi legénység; zúzódat szenvedett: 5 tiszt és 33 közlegény. Legérzékenyebb veszteségünk Szkárjátyin tábornok eleste volt, akit méltán környékezett alantásainak általános tisztelete és szeretete. Helyébe Lüders Nyepokojcsiczki tábornok főszállásmestert nevezte ki vezérkari főnökül.

Katonáink kemény kitartása a hétórás makacs és heves ütközetben, a fenti leírásból eléggé kitűnik. Lovasságunk teljesítménye, úgy a támadásban, mint az ellenség üldözésében, a legnagyobb dícséretet érdemli meg. — I. Miklós cár, értesülvén az ütközetről, Lüderst a leghízelgőbb hangú kéziratral tüntette ki és kinevezte főhadsegédjévé; az ütközetben résztvett csapatoknak pedig cári köszönetét küldötte. A trónörökös (a későbbi II. Sándor cár) saját vállrojtját és kardbojtját ajándékozta Lüdersnek. Ezenkívül számos nagy kitüntetést adományozott a cár a többi magasrangú tiszteknek is.

Dick tábornok különítménye csak augusztus 1-én érkezett meg és egyesült Lüders seregével.

A segesvári ütközet Bem utolsó hadművelete volt a Székelyföldön. Azt az elhatározását, hogy gyöngé (6—8

⁹ Bem holmija között volt az a díszkard is, melyet Kolozsvár lakóitól kapott. Ezt a kardot most Czárszkoje-Szelő fegyvertárában őrzik.

az oroszok itteni erejéről nem volt jól informálva. Az oroszoknak fölös számukon kívül még óriási előnyük volt, hogy erdős-hegyes térszínen, jóelőre kiválasztott védőállásban várhatták be a folytonos harcok közben menetelő, tehát semmiképen se pihent, magyar csapatokat. Az utóbbiak lovassága sokkal gyengébb volt, mint az orosz kozákok és dzsidások tömege, melyben egyénenkint is, különösen a kozákok között, valóságos katonai kasztriból kikerült marcona, viharos multú kegyetlen lovasok ezrei voltak egyesítve. Ne felejtjük el továbbá, hogy a lovasságnak akkor még sokkal nagyobb szerepe volt a harcban, mint ma, a megsemmisítő erejű ágyúk és géppuskák idejében.

Különösen vészesnek bizonyult az orosz lovasság szám-beli túlsúlya a katasztrófa bekövetkezése után, a menekülő magyar csapatok üldözésénél. Ennek tulajdonítható, hogy az orosz jelentés 1200 magyar halottról és 500 hadifogolyról számol be, ami az akkori fogalmak szerint igen nagy hadieseménnyel volt egyértelmű.

Hogy maga az orosz cár is mekkora fontosságot tulajdonított a győzelemnek, mutatja az a valóságos rendjeles, mely a jelentés átvételét követte. Többek közt Brewern őrnagyot a cár, csupán azért, mert a győzelemről szóló jelentést hozta, szárnysegédjévé nevezte ki, ami akkoriban a leg-hízelgőbb kitüntetések egyike volt és már magában véve is biztos és fényes pályafutást jelentett.

Íme, ilyen tragikusan nagyfontosságú harci esemény közepette tűnt el nyomtalanul a mi lánglelkű költőnk, Petőfi!

Az orosz jelentés 500 hadifogolyról is beszámol, de hogy Petőfi akár épen, akár sebesülten ezek között lett volna, bár nem lehetetlen, de nem is valószínű, mert akkor az orosz tisztikarban, amely tudvalevőleg rokonszenvezett a magyarokkal, valahogyan mégis elterjedt és fennmaradt volna a híre, hogy egy akkor is már nagynevű magyar költő is a hadifoglyok között van.

Sokkal több valószínűség szól amellett, hogy szegény Petőfi is azok közé került, akiket a zürzavaros menekülés közben az orosz lovasok utólértek. Hogy ez hol történhetett, erre nézve eléggé ismeretesek az eddigi feltevések és az állítólagos szemtanúk adatai. Ha az orosz leíráshoz mellékelte térképről akarunk valamit következtetni, akkor bizonyosnak látszik, hogy a harcoló magyar csapatok zöme nem Fehéregyháza község szűk utcáin át, hanem a községtől délre, az itt kezdődő hegyek lejtőjén menekült kelet felé, mert a harc folyamán az orosz gyalogságnak és lovasságnak

koncentrikus nyomása a felbomlott magyar csapatokat erre-felé szorította. Minthogy pedig ezalatt a kozákoknak is volt annyi találékonyságuk, hogy a községen keresztül menekülőknek is igyekeztek eléje vágatni, nem valószínűtlen az a feltevés, hogy Petőfit is valahol Fehéregyházától délre, a hegylejtő lábánál, érhetette utól egy kozák, vagy odesszai dzsidás, akinek természetesen sejtelme sem volt arról, hogy abban a fiatal magyar tisztben, akit ledöfött, nemcsak a magyar költészetnek, hanem az egész világirodalomnak egyik leglánglelkűbb apostolát gyilkolja le.

Szentgáli Antal.